

Euskararen arauak eta erabilerak

4. Euskara batuaren garapen lexiko-estilistikoa

4.4. MORFOSINTAXIA: PERPAUS-MAILAKO KOHESIOA

2017-2018 ikasturtea

Larraitz Zubeldia
larraitz.zubeldia@ehu.eus

Egitura

- 1. Sarrera
- 2. Perpaus elkartuaren kohesioa
  - Juntagailuak
  - Menderagailuak

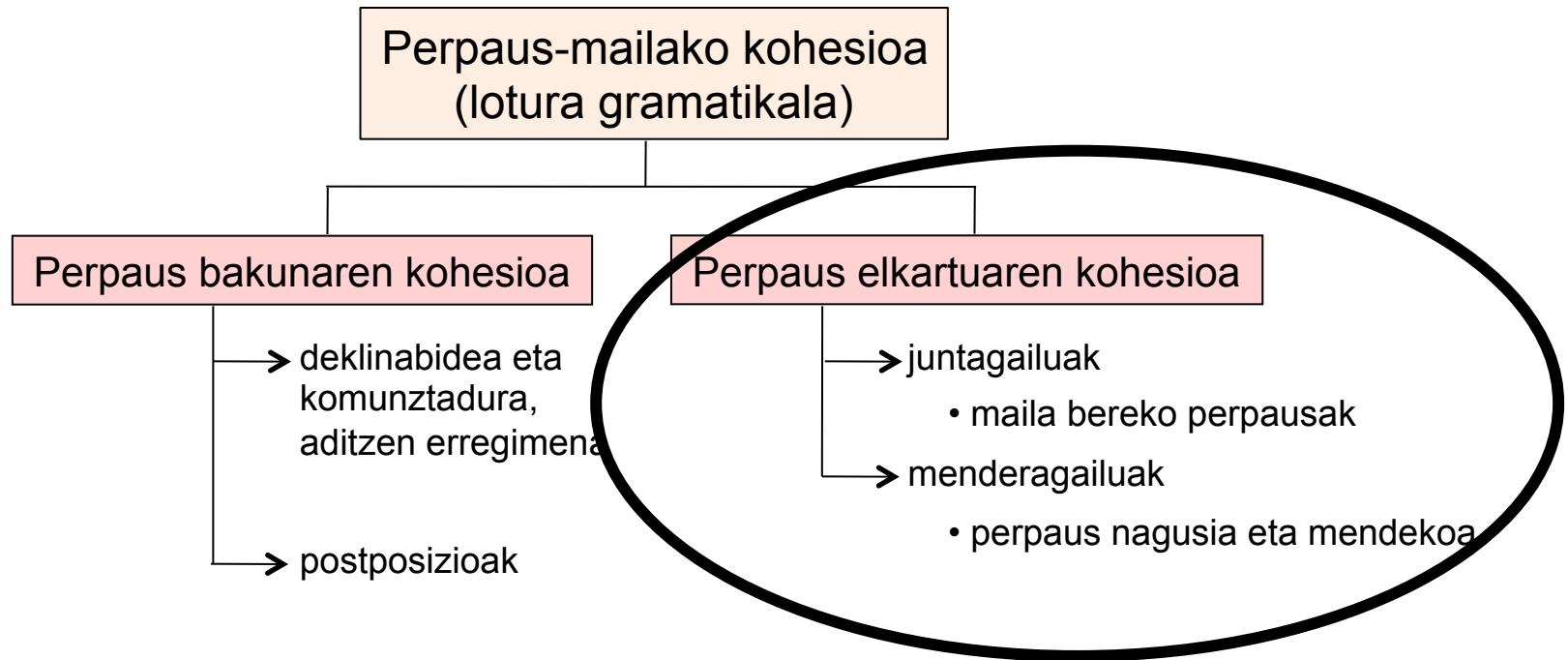
1. Sarrera

- Testuaren **kohesioa**: testuko elementuak (hitzak, sintagmak, perpausak, paragrafoak...) elkarrekin lotzen dituen lotura-prozedura.
- Koherentzia $\neq$ kohesioa
  - Koherentzia mamiari dagokio: edukiari, esanahiari, ideiei.
    - Lotura semantikoa adierazten du.
  - Kohesioa edukiak kateatzeari dagokio: ideien arteko antolaketari, ordenari eta horien arteko loturari.
    - Lotura formalari dagokio, hitzen bidezko loturari, gehienbat (azalari).
    - Dena den, kohesioak nolabaiteko lotura semantikoa ere eskatzen du.
    - Hain zuzen, testuak lotura koherentea izan behar du beti.

1. Sarrera (II)

- Testu osoaren kohesioak bi mailatakoa izan behar du:
  - **Perpaus-mailakoa**: esaldiaren barnean ondo zaindu behar da lotura gramatikala.
    - Perpaus bakunaren kasuan:
      - deklinabidea eta komunztadura
      - postposizioak.
    - **Perpaus elkartu**en kasuan:
      - juntagailuak
      - menderagailuak.
  - **Testu-mailakoa**: esalditik esaldirako testuaren lotura eta garapena lortzeko.
    - Hiru arlo: **izen-kohesioa**, **aditz-kohesioa** eta **konexioa**.

1. Sarrera (III)

2. Perpaus elkartuaren kohesioa

- Bi motatako elementuak erabiltzen dira:

- **Juntagailuak**

Berandu etorri zara, *baina* ez dizut ezer esango.

- **Menderagailuak**

Berandu etorri zare*en arren*, ez dizut ezer esango.

2. Perpaus elkartuaren kohesioa (II)

Zertan bereizten dira juntadura eta menderakuntza?

➤ Maila bereko perpausak elkartzen al dira?

- Juntaduran, maila bereko perpausak elkartzen dira:

Berandu etorri zara, *baina* ez dizut ezer esango.

- Menderakuntzan, perpaus bat *nagusia* da, eta bestea *mendekoa*.

Berandu etorri za*ren* *arren*, ez dizut ezer esango.

2. Perpaus elkartuaren kohesioa (III)

➤ Aditzak jasaten al du aldaketarik?

- Juntadura hitz solteen bidez egiten da, eta aditza ez da aldatzen.

- *eta, baina...*

Berandu etorri zara, *baina* ez dizut ezer esango.

- Menderakuntzan aldaketak jasaten ditu aditzak erlazio-hizkien bidez:

- *-(e)n, -(e)la, ba-...*

Hor datorren gizona Iruñean bizi da.

- Aditz jokatugabeekin: *-tzea, -tzen, -tzeko...*

Telebista ikusteak kalteak ekar ditzake.

2. Perpaus elkartuaren kohesioa (IV)

➤ Zer hurrenkera dute atalek?

- Juntaduran, bi atalak hurrenkera jakinean onartu behar dira gehienetan.
  - Hurrenkera aldatuz gero, esanahia ere aldatu egiten da sarritan.

Berandu jaiki naiz *eta* sukarra dudala konturatu naiz.

Sukarra dudala konturatu naiz *eta* berandu jaiki naiz.

- Menderakuntzan, esanahi bera dute bi perpausek, nahiz eta hurrenkera aldatu:

Pellok ezagutzen duen neskak oso ondo margotzen du.

Oso ondo margotzen du Pellok ezagutzen duen neskak.

- Ezaugarri horrek aukera ematen digu askotan esaldi elkartuaren ordena beste era batean antolatzeko, beti ere hobeto komunikatzeko asmoz.

2. Perpaus elkartuaren kohesioa

Juntagailuak

- Juntagailuen sailkapena

EMENDIOZKOAK	<i>eta</i>	Hitz hori suedieratik dator, eta 'harri pisutsua' esan nahi du.
	Emendiozko esamoldeak: <i>ez ezik / ez ezen / ez eze ... (ere); ez... bakarrik,... ere</i>	Ibilgailu hibridoetarako ez ezik , elektrizitatea metatzeko ere ona da. Prozedura honen bidez ez dira pieza metalikoak bakarrik lortzen, zeramikoak ere bai.
HAUTAKARIAK	<i>edo, edota, ala, nahi(z), zein, ezpa,...</i>	Egileak berak soluziobidea eskainiko du edo bertsio berria prestatzen hasiko da. Definizio horretan, emantzat jotzen da espezie kimiko guztiak, neutroak nahiz ionikoak, gas-egoeran eta presio- eta tenperatura-kondizio estandarretan daudela.
AURKARITZAKOAK	<i>baina, baizik, baino, ezpada</i>	Liburu honetan problema asko daude, baina ebatzi gabe. Ekuazioak ez ziren problema bat izendatzeko sortu, mota bereko problema sail osoak izendatzeko baizik .
BANAKARIAK	<i>bai..., bai...; ez..., ez...; hala..., nola...</i>	Demagun bai fase likidoak eta bai fase solidoak gainazal lau hori bustitzen duela.

Perpaus elkartuaren kohesioa (v)

Erabilera traketsik ohikoenak

- Juntagailuak lokailu modura erabiltzea
  - # **Baina**, ikuspegiak sona dauka: mundu osoan gero eta gehiago dira erabateko kalitate-kudeaketa saritzen duten sistemak.
    - **Dena den**, ikuspegiak sona dauka: mundu osoan gero eta gehiago dira erabateko kalitate-kudeaketa saritzen duten sistemak.
- Erabil daiteke lokailu moduan kasu batean, perpausaren hasieran, aurretik esan denarekiko nolabaiteko aurkaritza adieraziz, harridura azalduz...
  - Baina nola izan zaitezke hain inozoa!
  - Baina Jon da eta!

2. Perpaus elkartuaren kohesioa

Menderagailuak

• Menderagailuen sailkapena

PERPAUS ERLATIBOAK		Jokatuak: <i>-(e)n, -(e)na, zein... bait-/-(e)n...</i>	Etxebarriak idatzi duen liburua oso interesgarria da.
		Jokatu gabeak: <i>-tako, -riko...</i>	Etxebarriak idatzi tako liburua oso interesgarria da.
PERPAUS OSAGARRIAK/KONPLETIBOAK		Jokatuak: <i>-(e)la, -(e)nik, -(e)n, -(e)nentz...</i>	Gogorarazi dio ordenagailua itzali egin behar duela .
		Jokatu gabeak: <i>-t(z)en, -t(z)ea, -t(z)eko...</i>	Ahaztu egin zaio ordenagailua itzalt zea .
ADBERBIO-PERPAUSAK	Denborazkoak	Jokatuak: <i>-(e)nean, -(e)n bitartean, -(e)larik...</i>	Ariketa bukatzen dugun ean , eGELAra igo behar dugu.
		Jokatugabeak: <i>-t(z)ean, -t(z)erakoan, -tutakoan, -tu andoren, -tu aurretik...</i>	Ariketa bukat zean , eGELAra igo behar dugu.
	Moduzkoak	Jokatuak: <i>-(e)n bezala, -(e)n moduan, -(e)n eran; -(e)la, -(e)larik...</i>	Oharrak zehazten duen eran egin behar da ariketa. Masailak gorrituta zit uela bukatu du lasterketa.
		Jokatugabeak: <i>-z, -(r)ik, -ta...</i>	Masailak gorritur ik bukatu du lasterketa.
	Kausazkoak	Jokatuak: <i>-lako, (zeren)... bait-, eta, -(e)larik...</i>	Bi puntu emango dizkiote EGA titulua du elako . Bi puntu emango dizkiote, EGA titulua baitu .
		Jokatugabeak: <i>-tzeagatik</i>	Bi puntu emango dituzte EGA titulua izate agatik .
	Baldintzazkoak	Jokatuak: <i>(baldin (eta))... ba-...</i>	Ariketak ongi egiten baditu , ikasgaia gaindituko du.
		Jokatugabeak: <i>-z gero, -t(z)ekotan...</i>	Ariketa ongi eginez gero , ikasgaia gaindituko du.
	Helburuzkoak	Jokatuak: <i>-en subjuntiboaren marka...</i>	Liburu bat ekarri dut irakur dezazuen .
		Jokatugabeak: <i>-t(z)eko, -t(z)e arren, -t(z)eagatik, -t(z)ekotan...</i>	Liburu bat ekarri dut zuek irakurt zeko .
	Kontzesiozkoak	Jokatuak: <i>-(e)n arren, nahiz eta... -n, ba-... ere, -(e)larik ere...</i>	Erraza dirudien arren , lan asko egin behar da. Erraza badirudi ere , lan asko egin behar da.
		Jokatugabeak: <i>nahiz eta... -tu, -tu arren, -agatik ere...</i>	Nahiz eta ez hala iruditu, lan asko egin behar da. Erraza izan agatik , lan asko egin behar da.
	Konparaziozkoak	Jokatuak: <i>adina, bezain, bezala; baino... -ago, ez bezala...</i>	Ariketa hau ez da besteak bezain luzea. Ariketa hau ez da besteak baino luze agoa .
	Ondoriozkoak	<i>hain/hainbeste... non {bait-/en}</i>	Hainbeste lan egin dugu, non bukatu baitu gu/ dugun ariketa.

2. Perpaus elkartuaren kohesioa

Menderagailuak (II)

Perpaus erlatiboak

- Izen bat modifikatzen dute, izenlagun funtzioa dute.
  - (i) Aparatuak neurtzen du korrontearen uhin-formaren balio eraginkorra.
  - (ii) Aparatu horri anperemetroa deritzo.
- ➔ Anperemetroa deritzo korrontearen uhin-formaren balio eraginkorra neurtzen duen aparatuari.

2. Perpaus elkartuaren kohesioa

Menderagailuak (II)

Perpaus osagarriak edo konpletiboak

- Zenbait aditz, izen edo izenondoren osagarri modura txertatzen dira.
- Predikatu bakoitzak mota bateko osagarria hartzen du:
  - ADITZAK: *jakin, esan, uste izan, agindu, entzun, irakurri, idatzi, pentsatu, konturatu, ohartu, adierazi, iradoki, aditzera eman, iruditu, eman, kontuan hartu, nahi, ikasi, azaldu, asmatu, igerri, erabaki, onartu...*
  - IZENAK: *egia (da), gezurra (da), bistan (da)...*
  - IZENONDOAK: *ziur, garbi, beharrezkoa, ona, zilegi, bidezkoa, zaila, erraza... {da/dago}*

2. Perpaus elkartuaren kohesioa

Menderagailuak (III)

- Perpaus osagarri motak:
  - Adierazpen perpaus osagarriak:
    - *Esan* dute [bilatzaileek eskaintzen dituzten interfaze edo funtzio-multzoak erabiliz, nork bere aplikazioa gara lezake**ela**].
    - *Zaila da* [ikerlan askotan aztertu **den** erreakzio hau erabat garbi egotea].
    - *Demagun* [x aldagaiak balio ordenatuak hartzen ditu**ela**].
    - **#***Kontuz, bero(a) dagoela! ➔ Kontuz, bero(a) dago-eta.
  - Galde-perpaus osagarriak
    - *Ez dakigu* [zergatik desbideratzen **den** taldeko balio bat besteengandik].
    - *Jakin nahi dugu* [nolakoa **zen** web orria].
  - Subjuntiboko perpaus osagarriak
    - Irakasleak *agindu digu* [pantailako testua itxi gabe, bestea berreskurat**zeko**/berreskura dezagu**la**].

2. Perpaus elkartuaren kohesioa

Menderagailuak (IV)

- **-(e)lako + hipotesia/teoria/ideia**
  - Izen batzuek (hala nola, *teoria*, *ideia*, *hipotesiak*) hipotesi edo ideia hori azaltzen duen mendeko perpaus bat hartzen dute.
  - Perpaus konpletibo edo osagarria da mendeko hori, baina, aditz nagusi bat izan beharrean izen bat dugunez, *-ko* atzizkia gaineratu behar diogu.
    - Ikertzaileak ondorioztatu zuen [linea karga kapazitiboa balitz bezala aritzen **del**a].
    - Ikertzaileari bururatu zitzaion [linea karga kapazitiboa balitz bezala aritzen **del**ako] ideia.
      - Gogoan izan #delaren, denaren (116. araua)

2. Perpaus elkartuaren kohesioa

Menderagailuak (v)

Adberbio-perpausak

- Adizlagunaren ordezkioak
- *-n bitartean* = denborakidetasuna
  - Zu lanean ari zaren **bitartean**, *Gestio* aldizkaria zure arazoei konponbidea bilatzen saiatzen da.
  - # Temperatura igo egin da presioa jaitsi egin **den bitartean** (AURKARITZA)
    - ➔ Temperatura igo egin da; presioa, **aldiz**, jaitsi.
- *-tzean*: gaztelaniaz *al + infinitiboa* dugun guztietan ezin dugu euskaraz *-tzean* egin.
  - El ordenador se rompió al caer de la mesa.
    - #Ordenagailua mahaitik **jaustean/jausterakoan/jausitakoan**.
    - Ordenagailua mahai ganetik **jausita** apurtu da.

2. Perpaus elkartuaren kohesioa

Menderagailuak (vñ)

- 'Eginez', 'erabiliz': modua
  - Hobe da ez erabiltzea ondorioa adierazteko.
    - Aurrera egiten dute gizarteek, ikerkuntzarako diru asko **erabiliz**.
#Ikerkuntzarako diru asko erabiltzen da, gizarteek aurrera **eginez**.
- -(e)larik: denbora, kausa, zehaztu gabeko baldintza...
  - Hobe da ez erabiltzea ondorioa adierazteko / juntadura hutsa egiteko / erlatiboak ordezkatzeko.
    - #Ikerkuntzarako diru asko erabiltzen da, gizarteek aurrera egiten **dutelarik**.
➔ Ikerkuntzarako diru asko **erabiliz**, aurrera egiten dute gizarteek.
    - #Hirugarren mailaren bigarren zatian, lan handia egiten saiatu nintzen, nahiko emaitza onak lortu **nituelarik**.
➔ Hirugarren mailaren bigarren zatian, lan handia egiten saiatu nintzen, **eta** nahiko emaitza onak lortu nituen.
    - #LISPe funtzio primitiboak eskaintzen ditu propietateak maneiatzeko, horiek eraikitzaileak, ikuskatzaileak eta aldatzaileak **direlarik**.
➔ LISPe funtzio primitiboak eskaintzen ditu propietateak maneiatzeko. Eraikitzaileak, ikuskatzaileak eta aldatzaileak dira horiek.

2. Perpaus elkartuaren kohesioa

Puntuazioa perpaus elkartuetan

- Juntaduran

- Emendiozko juntagailuetan eta hautakarietan, normalean ez da komarik jartzen.

Menditik etorri (dira) **eta** hondartzara joan dira.

Ez dakit etorri datorren **ala** joan doan.

Hala ere, esaldiek subjektu edo erregimen desberdineko aditzak dituztenean, koma jarri ohi da:

Azterketa dut, **eta** banoa barrura.

2. Perpaus elkartuaren kohesioa

Puntuazioa perpaus elkartuetan (II)

- Aurkaritzako juntagailuetan, koma jartzen da normalean.

Aitor badoa, *baina* ni hemen geldituko naiz.

Gaur mantso dabil, *baina* atzo azkar zebilen.

Leku berezia dute

- *Baina* bigarren osagaiaren aurretik jarri ohi da:

Gaur mantso dabil, *baina* atzo azkar zebilen.

- *Baizik* eta *baino* bigarren osagaiaren atzetik jartzen dira:

Nik ez dut hori egin, zeuk *baino/baizik*.

- *Ezpada* eta *baizik eta* (esaldi luzeetan) aurretik jartzen dira beti:

Ez naiz teoriaz ari, *ezpada* praktikaz.

Ez dut esan hori, *baizik eta* oso haserre nagoela zurekin.

2. Perpaus elkartuaren kohesioa

Puntuazioa perpaus elkartuetan (III)

- Alborakuntzako juntagailuetan (alboratze hutsez, ezer tartekatu gabe eginiko juntaduretan), koma jartzen da normalean.

Oso azkarra da Usain Bolt, errekor asko ditu.

Etorri da, jan du, joan da.

- Bestelako hauetan ere koma jartzen da:

Dela zurekin, dela zu gabe, ni banoa.

Ez du inor agurtzen, ez arrotzik, ez ezagunik.

2. Perpaus elkartuaren kohesioa

Puntuazioa perpaus elkartuetan (IV)

- Menderakuntzan:
  - Oro har, aditz bakoitzarekin doazen osagaiak argi bereiztea komeni da; horretarako, gehienetan koma batez banatzen dira bi esaldiak:

Hori hala gertatu bada, kontuz ibili beharko dugu.

Zaila dirudien arren, oso erraza da.

Hainbeste aldiz egin du, ezen/non buruz ere badakien.
  - Salbu mendeko perpausa perpaus nagusiaren galdegaia denean. Halakoetan ez da komarik jartzen:

Geltokian erdi lotan egoteagatik egin zidan ihes autobusak.

Ikasgelan musika jartzen digulako estimatzen dugu irakaslea.

Zuk esan (duzun) bezala egin dugu.

2. Perpaus elkartuaren kohesioa

Juntagailu eta menderagailuak

Adibidea

Definizioz, [hizkuntza batetik bestera itzultzen du^{en}] sistema informatikoa da itzulpen automatikoa; hau da, itzulpen-prozesuan zehar [gizakiak parte hartu behar izan gabe] ematen du itzulpena. [Automatikoki sortzen den] itzulpen hori [[testuak ulertzeko] edo [itzultzeko]] baliabide gisa erabil daiteke; eta, hain zuzen, hori izan daiteke [[itzulpen automatikoko sistemak eta hiztegiak sarritan nahastea] eragiten du^{en}] arrazoia. Dena den, bi baliabide horiek badituzte aldeak. Adibidez, [[hiztegietan bilaketak egiten ditugunean] lortzen ditugun] emaitzak profesionalek eskuz landuak dira. Itzulpen automatikoko sistemetan, aldiz, [nahiz eta [oinarri gisa erabiltzen diren] datuak profesionalek landutakoak izan], erantzuna beti makinak berak sortzen du; alegia, automatikoki sortzen da. Hala ere, erabiltzaile arrunten ikuspuntutik alde nagusia hau da: itzulpen automatikoko sistemek esaldi osoak nahiz hitzak itzul ditzakete.

2. Perpaus elkartuaren kohesioa

Juntagailu eta menderagailuak

Adibidea (II)

Definizioz, [hizkuntza batetik bestera itzultzen duen] sistema informatikoa da itzulpen automatikoa; hau da, itzulpen-prozesuan zehar [gizakiak parte hartu behar izan gabe] ematen du itzulpena. [Automatikoki sortzen den] itzulpen hori [testuak ulertzeko edo itzultzeko] baliabide gisa erabil daiteke; eta, hain zuzen, hori izan daiteke [[itzulpen automatikoko sistemak eta hiztegiak sarritan nahastea] eragiten duen] arrazoia. Dena den, bi baliabide horiek badituzte aldeak. Adibidez, [[hiztegieta bilaketak egiten ditugunean] lortzen ditugun] emaitzak profesionalek eskuz landuak dira. Itzulpen automatikoko sistemetan, aldiz, [nahiz eta oinarri gisa erabiltzen diren datuak profesionalek landutakoak izan,] erantzuna beti makinak berak sortzen du; alegia, automatikoki sortzen da. Hala ere, erabiltzaile arrunten ikuspuntutik alde nagusia hau da: itzulpen automatikoko sistemek esaldi osoak nahiz hitzak itzul ditzakete.

Erreferentziak eta bibliografia

- Alberdi, Xabier & Ibon Sarasola (2001): *Euskal estilo libururantz. Gramatika, estiloa eta hiztegia*. Bilbo: EHUko Argitalpen Zerbitzua.
- Euskaltzaindia (1999): *Euskal gramatika. Lehen urratsak-V (mendeko perpausak-1)*. Bilbo.
- Euskaltzaindia (2005): *Euskal gramatika. Lehen urratsak-VI (mendeko perpausak 2)*. Bilbo.
- Euskaltzaindia (2011): *Euskal gramatika. Lehen urratsak-VII (perpaus jokatugabeak)*. Bilbo.
- Zabala, Igone (1995): "Testu-lotura: lotura tematikoa eta erreferentzia-sareak testu teknikoetan". In I. Zabala (koord.), *Testu-loturarako baliabideak: euskara teknikoa*. Bilbo: EHUko Argitalpen Zerbitzua, 15-44.
- Zubimendi, Jose Ramon (1995): *Jokaera-liburua. Euskara, kultura, estiloa eta komunikazioa*. Oiartzun: Sendoa.